

МАЗМҰНЫ / СОДЕРЖАНИЕ / CONTENT

Конференция атауы:

«Жастар мен ғылым: бүгінгі мен болашағы» халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция материалдар жинағы

Название конференции:

Сборник материалов Международной научно-практической конференции «Молодежь и наука: настоящее и будущее»

Conference name:

International Scientific and Practical Conference "Youth and Science: Today and the Future" Proceedings

Жинақ / сборник:

II том, 5 сәуір 2024, Атырау

ISBN:

978-601-262-550-9

Секция:

IV.I ЖАҢА ҚАЗАҚСТАННЫҢ ЭКОНОМИКАЛЫҚ БАҒДАРЫ / ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ОРИЕНТИРЫ НОВОГО КАЗАХСТАНА

Жинақтағы жариялану нөмірі:

№ 31

Мазмұндағы беті / жинақтағы беттер:

160 / 160-165

Автор(лар):

Шайдоллаева Шұғыла Әзидоллақызы

Мақала атауы:

МЕМЛЕКЕТТІК БАСҚАРУ ЖӘНЕ АЗАМАТТЫҚ ҚОҒАМ ИНСТИТУТТАРЫ

МЕМЛЕКЕТТІК БАСҚАРУ ЖӘНЕ АЗАМАТТЫҚ ҚОҒАМ ИНСТИТУТТАРЫ

Шайдоллаева Шұғыла Әзидоллақызы

Sh.Shygyla@mail.ru

«Экономика және мемлекеттік басқару» білім бағдарламасының 3 курс студенті
Х.Досмұхамедов атындағы Атырау университеті, Атырау қ, Қазақстан Республикасы
Ғылыми жетекшісі, э.ғ.м., аға оқытушы - Дюсегалиева Б.М.

Қазақстанда соңғы жылдары жүргізіліп жатқан реформалар шешім қабылдау процесінде азаматтық қоғам мен мемлекеттік басқарудың рөлін күшейтуге және биліктің ашықтығы мен жариялылығын қамтамасыз етуге бағытталған. Мысалы, құрамына азаматтық қоғам өкілдері кіретін Қазақстан Республикасының Мемлекеттік кеңесінің құрылуы мемлекеттік саясатты қалыптастыруға және негізгі шешімдерді қабылдауға тікелей қатысуға мүмкіндік береді.

Қазақстандағы мемлекеттік басқару институттары мен азаматтық қоғамның маңызды міндеті – елдің әлеуметтік-экономикалық дамуына жәрдемдесу және халықтың өмір сүру сапасын арттыру. Мемлекеттік органдар экономиканы дамытуға, кәсіпкерлікті, инфрақұрылымды және әлеуметтік саланы қолдауға бағытталған бағдарламалар мен жобаларды жүзеге асырады. Азаматтық қоғам әлеуметтік бастамаларға белсене қатысады, мұқтаж адамдарға көмек көрсетеді, азаматтардың құқықтары мен мүдделерін қорғайды[1].

Қоғамдық дамуға ықпал етуде білім және ғылым мекемелерінің рөлі орасан. Білім беру мекемелері елдің кадрлық әлеуетін қалыптастырады, жоғары білімнің қолжетімділігін, ғылым мен инновацияның дамуын қамтамасыз етеді. Ғылыми институттар іргелі және қолданбалы зерттеулермен айналысады, ғылыми әлеуетті дамытуға және қоғамдық өмірдің әртүрлі салаларына озық технологияларды енгізуге ықпал етеді.

Қазақстандағы мемлекеттік басқару және азаматтық қоғам институттары ел алдында тұрған міндеттер мен міндеттерді тиімді шешу үшін дамып, жетілдіріліп келеді. Түрлі институттар арасындағы ашық және сындарлы өзара іс-қимылды қолдау және азаматтардың қоғамдық өмірге белсенді қатысуын ынталандыру маңызды. Барлық тараптардың тығыз ынтымақтастығы мен өзара іс-қимылы ғана Қазақстанның болашақта тұрақты дамуы мен гүлденуін қамтамасыз етеді. Қазақстанда еліміздің дамуында және әділеттілікті, тұрақтылықты және мемлекеттік органдардың тиімді жұмыс істеуін қамтамасыз етуде маңызды рөл атқаратын мемлекеттік басқару мен азаматтық қоғамның көптеген институттары бар[2].

Қазақстандағы мемлекеттік басқарудың негізгі институттарының бірі – президент әкімшілігі. Ол атқарушы биліктің қызметін үйлестіруге және басым ұлттық бағдарламалар мен жобалардың іске асырылуын қамтамасыз етуге, президенттің саяси, экономикалық және әлеуметтік бастамаларын ілгерілетуге жауапты. Президент әкімшілігі ел дамуының жетекші бағыттары бойынша стратегиялық шешімдерді қалыптастыру мен жүзеге асыруда маңызды рөл атқарады.

Мемлекеттік басқарудың тағы бір маңызды институты – Қазақстан Республикасының Парламенті. Оның құрамына заң шығару қызметін атқаратын және атқарушы биліктің қызметін бақылайтын екі палата – Сенат пен Мәжіліс кіреді. Парламент елдің негізгі заң шығарушы органы болып табылады және бюджетті бекіту, заңдарға өзгерістер енгізу және парламенттік тыңдауларды өткізу сияқты кең ауқымды мәселелер бойынша шешімдер қабылдайды.

Қазақстандағы азаматтық қоғамды әртүрлі үкіметтік емес ұйымдар (ҮЕҰ), олардың бірлестіктері мен қоғамдық бірлестіктері ұсынады. ҮЕҰ әртүрлі функцияларды орындайды - мұқтаждарға көмек көрсету және азаматтардың құқықтарын қорғаудан бастап экологиялық белсенділік пен әлеуметтік насихатқа дейін. Олар азаматтық қоғамды нығайтуда, әртүрлі

әлеуметтік топтардың мүдделерін қорғауда, азаматтық мәдениетті қалыптастыруда және демократиялық үдерістерді дамытуда маңызды рөл атқарады[3].

Жергілікті өзін-өзі басқару органдары да Қазақстандағы мемлекеттік және азаматтық қоғамның маңызды институттары болып табылады. Олар нақты аймақтар мен халықтың ерекшеліктері мен қажеттіліктерін ескере отырып, жергілікті деңгейде билік пен құзыретті жүзеге асырады. Жергілікті өзін-өзі басқару органдары халықпен белсенді түрде әрекеттеседі, олардың мүдделерін білдіреді, жергілікті деңгейде проблемаларды шешеді және инфрақұрылымды дамытады.

Осылайша, Қазақстанның дамуы мен қызмет етуінде мемлекеттік басқару және азаматтық қоғам институттары маңызды рөл атқарады. Олар басқару жүйесінің негізгі элементтері болып табылады, елді тиімді басқаруға ықпал етеді және азаматтардың шешім қабылдауға белсенді қатысуын қамтамасыз етеді[4].

1. Мемлекеттік басқару:

Мемлекеттік басқару – атқарушы билікті жүзеге асыруға жауапты мемлекеттік органдардың жүйесі. Қазақстанда оған президент әкімшілігі, үкімет және министрліктер кіреді. Мемлекеттік саясатты қалыптастыру мен жүзеге асыруда, заңдар мен даму бағдарламаларын әзірлеуде мемлекеттік басқару басты рөл атқарады.

Ел тәуелсіздігінің қалыптасуында Қазақстанның мемлекеттік басқару органдары маңызды рөл атқарды. 1991 жылы президент әкімшілігі құрылды, ол мемлекеттік саясатты әзірлеуге және стратегиялық жоспарлауға негіз болды. Одан кейінгі жылдары үкімет пен министрліктер даму бағдарламаларын іске асыру бойынша белсенді жұмыс жүргізді, бұл елдің айтарлықтай экономикалық өсуіне және жаңаруына әкелді.

2. Парламент:

Қазақстан Парламенті екі палатадан – Сенат пен Мәжілістен тұрады. Ол азаматтардың мүдделерін білдіреді және заң шығару қызметін жүзеге асырады. Парламент заңдарды қабылдайды, бюджетті қалыптастыруға қатысады, атқарушы биліктің қызметін бақылайды және әртүрлі әлеуметтік топтардың өкілдігін қамтамасыз етеді. Сенат пен Мәжілістен тұратын Қазақстан Парламенті заң шығару процесінде маңызды рөл атқарады және азаматтардың мүддесін қорғайды. 1995 жылы жаңа Конституция қабылданып, ол парламенттің рөлін күшейтіп, демократия мен заңның үстемдігі принциптерін бекітті. 1996 жылдан бастап өкілетті мемлекеттік органның қалыптасуына және азаматтардың пікірін ескеруге ықпал ететін кезекті парламенттік сайлаулар өткізілді.

3. Сот жүйесі:

Қазақстанның сот жүйесінің сот төрелігін қамтамасыз ету және азаматтардың құқықтарын қорғау үшін маңызы зор. 1995 жылдан бастап сот жүйесінде оның тәуелсіздігі мен тиімділігін арттыруға бағытталған реформалар жүргізілді. 2008 жылы заңдардың конституциялық сақталуын бақылайтын Конституциялық Кеңес құрылды. Бұл шаралар заң үстемдігі мен сот жүйесіне деген сенімді нығайтуға ықпал етеді. Қазақстанның сот жүйесі конституциялық соттан, жоғарғы соттан және басқа да соттардан тұрады. Ол әділеттілікті қамтамасыз ету, азаматтардың құқықтары мен бостандықтарын қорғау, заңдарды қолдану және дауларды шешуге жауапты. Сот жүйесі елдегі заңдылық пен тұрақтылықты қамтамасыз етуде маңызды рөл атқарады.

4. Қоғамдық ұйымдар:

Қазақстандағы азаматтық қоғамды көптеген қоғамдық ұйымдар, үкіметтік емес ұйымдар, кәсіподақтар және қоғамдық қызметтің басқа да нысандары көрсетеді. Бұл ұйымдар азаматтардың құқықтарын қорғауда, азаматтық қоғамды дамытуда, әртүрлі әлеуметтік топтардың мүдделерін білдіруде және шешім қабылдауға қатысуда маңызды рөл атқарады. Қазақстандағы азаматтық қоғам 1990 жылдардан бастап белсенді түрде дамып келеді. Көптеген үкіметтік емес ұйымдар, кәсіподақтар және басқа да қоғамдық бірлестіктер еліміздің дамуына зор үлес қосуда. Мәселен, 2005 жылы Азаматтық қоғам істері жөніндегі ұлттық кеңес құрылып, ол мемлекет пен қоғамдық ұйымдардың диалог алаңына айналды.

Зерттей келе, мемлекеттік басқару мен азаматтық қоғамның барлық осы институттары Қазақстандағы басқару жүйесінің маңызды құрамдас бөліктері болып табылатынына көз жеткізуге болады. Олар саяси, экономикалық және әлеуметтік мәселелерді тиімді шешуді қамтамасыз етеді, демократияны дамытуға және азаматтардың құқықтарын қорғауға ықпал етеді. Олар бірігіп елдің тұрақты дамуы мен өркендеуіне жағдай жасайды[5].

Қазақстанда соңғы жылдары жүргізіліп жатқан реформалар шешім қабылдау процесінде азаматтық қоғам мен мемлекеттік басқарудың рөлін күшейтуге және биліктің ашықтығы мен жариялылығын қамтамасыз етуге бағытталған. Мысалы, құрамына азаматтық қоғам өкілдері кіретін Қазақстан Республикасының Мемлекеттік кеңесінің құрылуы мемлекеттік саясатты қалыптастыруға және негізгі шешімдерді қабылдауға тікелей қатысуға мүмкіндік береді.

Қоғамдық ұйымдар өз кезегінде әртүрлі әлеуметтік топтардың мүдделерін білдіруде және азаматтардың шешім қабылдауға қатысуында маңызды рөл атқарады.

Менің ойымша, мемлекеттік және азаматтық қоғам институттары Қазақстанның демократиялық дамуының құрамдас бөлігі болып табылады. Олар азаматтардың өз пікірін білдіріп, шешім қабылдауға қатысу мүмкіндігіне ие болатын, ал мемлекеттік органдар өз іс-әрекеттері үшін халық алдында есеп беретін ашық және айқын саяси процесті құруға ықпал етеді.

Дегенмен, бұл институттардың маңыздылығына қарамастан, кейбір қиындықтар мен шешуді қажет ететін мәселелер бар. Мәселен, істердің әділ әрі бейтарап қаралуын қамтамасыз ету үшін сот тәуелсіздігін нығайту жұмыстарын жалғастыру маңызды. Сондай-ақ үкіметтік емес ұйымдардың қызметін қолдау және жеңілдету, жиналыстар мен сөз бостандығын қамтамасыз ету арқылы азаматтық қоғамның дамуына ықпал ету қажет[6].

Жалпы, Қазақстандағы мемлекеттік басқару және азаматтық қоғам институттары еліміздің дамуында маңызды рөл атқарады. Бұл институттардың тұрақты дамуы және туындайтын проблемаларды шешу Қазақстанның барлық азаматтарының тұрақтылығын, ілгерілеуін және әл-ауқатын қамтамасыз етуге көмектеседі.

Осылайша, Қазақстандағы мемлекеттік басқару институттары мен азаматтық қоғамның маңызды міндеті – елдің әлеуметтік-экономикалық дамуына жәрдемдесу және халықтың өмір сүру сапасын арттыру. Мемлекеттік органдар экономиканы дамытуға, кәсіпкерлікті, инфрақұрылымды және әлеуметтік саланы қолдауға бағытталған бағдарламалар мен жобаларды жүзеге асырады. Азаматтық қоғам әлеуметтік бастамаларға белсене қатысады, мұқтаж адамдарға көмек көрсетеді, азаматтардың құқықтары мен мүдделерін қорғайды.

Қоғамдық дамуға ықпал етуде білім және ғылым мекемелерінің рөлі орасан. Білім беру мекемелері елдің кадрлық әлеуетін қалыптастырады, жоғары білімнің қолжетімділігін, ғылым мен инновацияның дамуын қамтамасыз етеді. Ғылыми институттар іргелі және қолданбалы зерттеулермен айналысады, ғылыми әлеуетті дамытуға және қоғамдық өмірдің әртүрлі салаларына озық технологияларды енгізуге ықпал етеді[7].

Қазақстандағы мемлекеттік басқару және азаматтық қоғам институттары елдің саяси жүйесінің құрамдас бөлігі болып табылады. Олар демократиялық үдерістердің дамуына ықпал етеді, азаматтардың шешім қабылдауға және мемлекеттік саясатты қалыптастыруға қатысуын қамтамасыз етеді. Бұл институттардың Қазақстанның дамуындағы рөлін бағаламауға болмайды, өйткені олар тұрақты экономикалық және әлеуметтік дамуға, азаматтардың құқықтарын қорғауға және елдегі тұрақтылықты қамтамасыз етуге ықпал етеді.

Қазақстан Республикасының Конституциясы азаматтардың мемлекет істерін басқаруға қатысуының кейбір нысандарын тікелей бекітеді:

- бірлестіктер бостандығына құқық;
- бейбіт және қарусыз жиналу, жиналыстар, митингілер мен демонстрациялар, шерулер мен пикеттер өткізу құқығы;
- мемлекет істерін басқаруға тікелей және өз өкілдері арқылы қатысу, жеке өзі жүтіну, сондай-ақ жеке және ұжымдық өтініштерді мемлекеттік органдар мен жергілікті өзін-өзі басқару органдарына жіберу құқығы;

- мемлекеттік органдар мен жергілікті өзін-өзі басқару органдарына сайлау және сайлану, сондай-ақ республикалық референдумға қатысу құқығы;
- Мемлекеттік қызметке қол жеткізу құқығы.

Құндылық-семантикалық компоненті және іске асыру нәтижелері бойынша бұл формалар екі жақты әсер етеді. Біріншіден, олар белгілі бір депутатты сайлаудан қандай да бір артықшылық алу, Мемлекеттік қызметте мансап құру, алқабидің функцияларын орындағаны үшін ақшалай сыйақы алу және т. б. сияқты азаматтың өз қажеттіліктерін қанағаттандыруға мүмкіндік береді. Екіншіден, азаматтардың мемлекет істерін басқаруға қатысуының барлық нысандары оларды пайдалану кезінде жалпы қоғам үшін азды-көпті маңызды өзгерістерден тұратын жалпы "әлеуметтік әсерге" ие: өкілді билік органы құрылады; мемлекеттік қызметте кадрлардың ауысуы орын алады; нақты іс бойынша сот шешімі шығарылады және басқалары.

Азаматтық қоғам мен мемлекет арасында өзара тәуелділіктер бар. Ел азаматтарының мемлекет істерін басқаруға қатысуы азаматтық қоғамның жұмыс істеуі мен оның мемлекетте дамуының қажетті шарты болып табылады. Дамыған азаматтық қоғам демократиялық принциптер негізінде мемлекеттің жұмыс істеуінің қажетті шарты болып табылады. Сондықтан халықтың билігі мен азаматтардың мемлекет істерін басқаруға қатысуының Конституциялық формулаларының жүйелі бірлігі демократиялық мемлекет, оның азаматтары мен азаматтық қоғам арасындағы өзара әсер ету принципінде көрінеді.

Әр түрлі сарапшылар әр түрлі ұсынады азаматтардың мемлекет істерін басқаруға қатысу формаларының жіктелуі. Сонымен қатар, көптеген ғылыми зерттеулерде азаматтарды мемлекеттік органдардың қызметі мен қызметін ресімдеу процесіне тарту және мемлекет істерін басқаруға қатысудың Конституциялық мүмкіндігін қамтамасыз ету нысандарына назар аударылады. Жалпы алғанда, олардың жіктелуін келесідей көрсетуге болады:

- халық өкілдігі;
- азаматтардың сот төрелігін іске асыруға қатысуы;
- белсенді және пассивті сайлау құқығын іске асыру.

Дәстүр бойынша азаматтардың мемлекет істерін басқаруға қатысуға конституциялық құқығы мемлекеттік-саяси тұрғыдан келесі ұйымдық-құқықтық нысандарды қолданумен байланысты:

Сайлау.

Демократиялық сайлау-бұл бәсекелестік, мерзімді және өкілді сайлау, оның барысында баламалы негізде кең еркіндікке ие азаматтар өз өкілдерін билік құрылымдарына сайлайды. Бәсекелестік сайлау сайлауға әртүрлі саяси партиялар мен кандидаттардың қатысуын қамтамасыз етеді. Олардың барлығы сөз бостандығын, жиналыстарды, қозғалысты, саяси көзқарастарын тыңдау үшін қажет нәрсенің бәрін пайдаланады және сайлаушыларға балама кандидаттарды ұсына алады. Қазақстан Республикасының заңнамасы сайлаудың кезеңділігін, халықтың түрлі әлеуметтік топтарының билік органдарында өкілдік етуін, сайлау органдары қызметінің ашықтығы мен ашықтығын қамтамасыз етеді.

Қазақстан Республикасы Конституциясының 33-бабы Мемлекеттік органдар мен жергілікті өзін-өзі басқару органдарына сайлау және сайлану, сондай-ақ шығу тегіне, әлеуметтік, лауазымдық және мүліктік жағдайына, жынысына, нәсіліне, ұлтына, тіліне, дінге көзқарасына, нанымына қарамастан, 18 жасқа толған республика азаматтарына республикалық референдумға қатысу құқығына кепілдік береді, тұрғылықты жері немесе кез келген өзге мән-жайлар. Сот әрекетке қабілетсіз деп таныған не сот үкімі бойынша бас бостандығынан айыру орындарында ұсталатын азаматтардың сайлауға және сайлануға, республикалық референдумға қатысуға құқығы жоқ.

Сайлау-бұл демократияның маңызды белгісі, міндетті атрибуты ғана емес, сонымен бірге оның қажетті бастапқы шарты. Бұл халыққа биліктің нақты көзі ретінде әрекет етуге және азаматтық қоғамға билікті басқаруға мүмкіндік беретін негізгі саяси институт. Сайлау саяси және құқықтық жүйеге, сондай-ақ жалпы қоғамға тұрақтылық пен тұрақтылық береді, мемлекеттік басқаруда қателіктер жіберуге және жинақтауға жол бермейді және қоғамды

әлеуметтік күйзелістерден қорғайды. Сайлау қоғамның тұрақты дамуының маңызды саяси-құқықтық тетіктері мен алғышарттарының бірі болып табылады;

Референдум.

Республикалық референдум - Конституцияның, конституциялық заңдардың, заңдардың және Қазақстан Республикасының Мемлекеттік өмірінің өзге де аса маңызды мәселелері жөніндегі шешімдердің жобалары бойынша жалпыхалықтық дауыс беру.

Референдум тақырыбы болуы мүмкін:

- Конституцияны, конституциялық заңдарды, Республика заңдарын қабылдау, оларға өзгерістер мен толықтырулар енгізу;

- Республиканың мемлекеттік өмірінің өзге де аса маңызды мәселелерін шешу;

Референдумның артықшылықтары:

- сайлаушылардың инерттілігінің артуы және демократияның дәстүрлі түрлеріндегі көңілсіздік жағдайында тікелей демократия сайлаушылардың саясат пен демократияға деген қызығушылығын қайта арттыра алады;

- саяси мәселелерді шешу үшін пайдаланылуы мүмкін;

- осы партия билікке келген басқарушы партия платформасының құрамына кірмеген кез келген жаһандық өзгеріс үшін белгілі бір қоғамдық мандат алу.

Референдумның кемшіліктері:

- таңдалған өкілдердің рөлі мен маңыздылығын төмендете отырып, өкілді демократияны әлсіретеді;

- таңдалған өкілдер үшін даулы мәселе бойынша танымал емес шешім қабылдаудан аулақ болу мүмкіндігі;

- сайлаушылар әрдайым өзекті мәселе бойынша құзыретті шешімдер қабылдау үшін қажетті хабардарлыққа немесе ақпаратқа ие бола бермейді және толық емес білімге немесе кішігірім факторларға сүйене отырып, қабілетсіз шешімдер қабылдай алады. Егер референдумдар конституциялық өзгерістер немесе сайлаушылар таныс емес халықаралық келісімдер сияқты күрделі мәселелер бойынша өткізілсе, бұл тенденция одан әрі нашарлауы мүмкін.

Мемлекеттік қызметке тең қол жеткізу құқығы. Мемлекеттік қызметке тең қол жетімділікте халық билігі, мемлекет істерін басқару идеялары, елдің демократиялық сипаты көрініс табады. Мемлекеттік қызметке тең қолжетімділік кандидаттарға тең мүмкіндіктер бере отырып, мемлекеттік қызметшілердің ауысымдылығын және жаңаруын қамтамасыз етуге тиіс. Азаматтардың мемлекеттік қызметке тең қол жеткізу құқығын іске асыру мақсатында осы саладағы қолданыстағы заңнаманы ретке келтіру және жетілдіру, мемлекеттің құқық қорғау функциясын күшейту, жария құқық институттарының маңыздылығын арттыру, оның жекеменшікпен өзара іс-қимылы, сондай-ақ адам құқықтарын қорғаудың нақты реттелген тетігі қажет. Мемлекеттік қызметке құқық толық көлемде іске асырылуы үшін адам құқықтары мен бостандықтары саласындағы халықаралық стандарттарға жауап беретін дамыған құқықтық жүйе, тиімді басқару жүйесі қажет. Азаматтардың мемлекеттік қызметке тең қол жеткізу құқығын іске асыру кезінде мұндай құқықтық режим қалыптасады, онда жеке тұлғаның өзі осы құқықты пайдалана алатынын немесе одан бас тарта алатынын анықтауға қабілетті және мүмкіндігі бар. Азаматтардың мемлекеттік қызметке тең қол жеткізу құқығы мемлекеттің істерін басқаруға қатысудың Конституциялық құқығымен тығыз байланысты және үміткер мемлекеттік қызметке қойылатын талаптарға сәйкес келген жағдайда оның белсенді әрекеттерімен іске асырылуы мүмкін. Мемлекеттік қызметке тең қол жеткізу құқығы ұғымы Конституцияда бекітілген және Қызметке кандидатқа қойылатын талаптармен (жасы, денсаулық жағдайы, кәсібилігі және т.б.) қамтамасыз етілетін теңдік ретінде қарастырылуы тиіс[8].

Сот төрелігін жүзеге асырудағы құқық. Азаматтардың сот төрелігін жүзеге асыруға "Өтініш" ұғымы құқықтық категория мәртебесіне ие, оны пайдалану параметрлері мен мүмкіндіктерін белгілейді. Өтініш құқық, объективті және субъективті болып көрінеді. Азаматтардың өтініштерінің көптеген әртүрлі модельдері бар, олар өздерінің құқықтық

құрылуы мен реттелуін талап етеді. Азаматтардың әртүрлі мемлекеттік құрылымдарға дәстүрлі жазбаша және ауызша өтініштері жеткілікті егжей-тегжейлі әзірленген құқықтық базаға ие. Бірақ, мысалы, заманауи ақпараттық технологияларды қолдана отырып жүгіну заңнамалық базаны қосымша әзірлеуді талап етеді.

Азаматтардың мемлекет істерін басқаруға қатысуының жеке ұйымдық-құқықтық нысанының өзіндік модификацияларын мыналар деп санауға болады: сенім телефоны; қоғамдық қабылдау бөлмесі; "тікелей желі" және т. б.

Өтініш сияқты ұйымдастырушылық форманың қажеттілігі соншалық, осы форманың әртүрлі нұсқалары мен модельдері азаматтардың мемлекет істерін басқаруға қатысуының барлық басқа формаларында бар.

Осылайша, азаматтардың мемлекет істерін басқаруға қатысу нысандарының жалпы белгісі тұтастай алғанда қоғам үшін азды-көпті маңызды және азаматтардың мемлекет істерін басқаруға қатысуын қамтамасыз ететін конституциялық құқықтардың айрықша қасиеті болып табылатын өзгерістердің басталуынан тұратын "әлеуметтік әсер" деп аталатын нәрсенің болуы болып табылады.

Қолданылған әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасының Конституциясы, 1995 жыл 30 тамыз (2007жылғы 21 мамырдағы №254-III Заңымен енгізілген өзгертулер
2. Қазақстан Республикасында азаматтық қоғамды дамытудың 2006-2011 жылдарға арналған тұжырымдамасы туралы Қазақстан Республикасы Президентінің 2006 жылғы 25 шілдедегі N 154 Жарлығы Қазақстан Республикасының ПҰАЖ-ы, 2006 ж., N 26, 270-құжат
3. Ғ.Маймақов. ҚР-ның саяси-құқықтық тарихы. Алматы-2010 ж.
4. Ғ.Сапарғалиев, Агибраева. Мемлекет және құқық теориясы. А:1998 ж
5. Ағдарбеков, Т. Құқық және мемлекет теориясы, «Болашақ – Баспа – 2005»
6. Жоламан, Қ.Д., Мұхтарова, А.Қ., Тәукелов, А.Н., Мемлекет және құқық теориясы, Алматы – 2012
7. Сапарғалиев Г.С. Мемлекет және құқық теориясы Алматы, 2007
8. Дулатбеков Н.О., Жұмабекова Г.Х. «Мемлекет және құқық негіздері» курсы бойынша әдістемелік нұсқаулар - Қарағанды, 2010